РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ТА ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКУ

1.1 Економічний зміст та сутність ліквідності та прибутковості банку

«Ліквідність» як економічна категорія почала з'являтися в епоху первісних общин, коли був запроваджений товарний обмін. Так, саме можливість вільного і безперешкодного обміну певного продукту, іншого товару має ознаку його ліквідності. Потім, з появою грошей, з ліквідністю валюти, більшого розвитку набула категорія «ліквідність», а пізніше – ліквідність активів. Про це свідчить походження слова «ліквідність», яке походить від латинського «liquidus» — рідина, що буквально означає продаж, збут, перетворення матеріальної цінності в гроші. Різноманіття поняття «ліквідність» вказано в Додатку А [19].

Розглядаючи «ліквідність» як економічну категорію банківської справи, слід почати з виникнення першої кредитної діяльності вавилонських, грецьких і римських банкірів, які першими застосували «бухгалтерські книги» і римське право в банківській справі. Тому економічна категорія «ліквідність банківських балансів» виникла ще в Стародавньому Римі.

У вітчизняній і зарубіжній літературі зустрічаються різні методики визначення ліквідності. Найбільш поширеним є визначення функціональних цілей. Помилка такого тлумачення полягає в неповноті та однобічності формулювань, що пов’язано переважно із вузьким розумінням банківських зобов’язань, під якими здебільшого розуміються боргові зобов’язання перед вкладниками. Концепція взаємозв’язку ліквідності та платоспроможності, їх специфіка та взаємозв’язок залишається дискусійною.

Для вирішення цих питань необхідно звернутися до природи та причин ліквідності, які можна простежити до загальної теорії позичкового капіталу та грошового обігу. Це дає змогу довести деякі принципово важливі положення.

Ліквідність банківської системи є важливою умовою ефективної діяльності банків, а також одним із факторів, що впливають на ліквідність банків. По-перше, це тому, що окремі банки можуть швидко та відносно дешево покрити дефіцит ліквідності, якщо система ліквідна, або, у випадку надлишку ліквідності, розмістити надлишкові кошти під низький ризик у короткостроковій перспективі.

За результатами проведеного дослідження визначено різні підходи до тлумачення сутності поняття «ліквідність банку», основні з яких наведено у додатку А. Історично вони дотримувалися загальноприйнятих стратегій управління ліквідністю. Перший – це стратегія управління активами: коли є потреба в ліквідних активах, продають активи, доки не буде задоволена потреба в готівці, тобто розглядають ліквідність лише як резерв. Ця стратегія менш ризикована і досить витратна, тому банки можуть втратити потенційний прибуток через неефективне використання ресурсів.

Підсумовуючи, ліквідність банку можна визначити як його здатність покривати свої борги, залишки та базові кредитні зобов'язання не лише за допомогою оптимальної структури, кількості та якості своїх зобов'язань та активів, але також за допомогою здатності швидко та розумно оцінювати ціни. Залучення фінансування із зовнішніх джерел. Ця здатність може бути реалізована лише вчасно, коли реалізуються ліквідні активи [12].

Тому кожен комерційний банк повинен проаналізувати власну ситуацію в конкретний період, спрогнозувати власну діяльність і надалі формувати наукову та обґрунтовану економічну політику у сфері статутного капіталу для самостійного забезпечення підтримки власної ліквідності на певному рівні. Наприклад: використовувати та резервувати кошти, позичати у третіх організацій, активно розвивати кредитний бізнес.

Оцінка ліквідності балансу банку здійснюється шляхом розрахунку специфічних показників, які відображають співвідношення активів і пасивів і структуру активів. У міжнародній банківській практиці для цих цілей найчастіше використовують показники ліквідності. Останній являє собою

відношення різних статей активів до певних статей боргу в балансі кредитної організації або, навпаки, відношення пасивів до активів. У різних країнах існують різні назви та методи розрахунку коефіцієнтів ліквідності, які пов'язані з усталеними умовностями та традиціями, а також залежать від спеціалізації та розміру банків, кредитної політики та багатьох інших обставин. При оцінці ліквідності зазвичай використовують коефіцієнти короткострокової та середньострокової ліквідності, розраховані як відношення короткострокових оборотних активів або середньострокових активів до відповідних пасивів. У деяких країнах з ринковою економікою банки зобов'язані підтримувати коефіцієнт ліквідності нижче певного рівня, який називається коефіцієнтом ліквідності.

У деяких країнах стандарти ліквідності встановлюються банками та органами валютного контролю, а в інших вони встановлюються законодавством, значення якого визначається на основі накопиченого досвіду та місцевих умов. Україна також встановила стандарти ліквідності для контролю ліквідності комерційних банків. Оцінка рівня ліквідності банку здійснюється шляхом порівняння значення коефіцієнта ліквідності конкретного банку з встановленими нормативами. Ліквідність підтримується на необхідному рівні завдяки чіткій політиці Банку у сферах пасивних та активних операцій, яка враховує специфіку грошового ринку, специфіку клієнтів, особливості бізнесу, вихід на нові ринки та банківські послуги.

Багато вчених вважають основоположником сучасної теорії ліквідності Дж. М. Кейнса, який у своїй науковій праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка і валюти» (1936) описав психологічну мотивацію «переваги ліквідності» — бажання фірм зберегти форму грошіового доходу. Дж. М. Кейнс зазначав, що готівка найкраще співрозмірна з готівкою в касі, оскільки вона «абсолютно ліквідна» і може добре виконувати важливу функцію грошей — бути засобом платежу за боргом їх власника. За наявності несприятливих ринкових очікувань невпевненість суб'єктів господарювання у прийнятті економічних рішень («пруденційний мотив») посилює мотив «переваги

ліквідності». Важливо відзначити, що Дж. М. Кейнс розглядає не тільки готівку (банкноти, монети), а й банківські депозити, чеки та поточні банківські рахунки [34].

Слідом за Кейнсом багато вчених проводили дослідження банківської ліквідності, але визначення банківської ліквідності є єдиним і чітким, а ліквідність банківської системи не згадується через різноманітність і складність методів банківської ліквідності.

Виходячи з дворівневої структури банківської системи, дослідження банківської ліквідності має розглядати комерційні банки як нижній рівень, а потім формулювати теоретичні основи ліквідності центрального банку як верхній рівень. припущення, почніть вивчати всю банківську систему. текучість (Рис. 1.1).

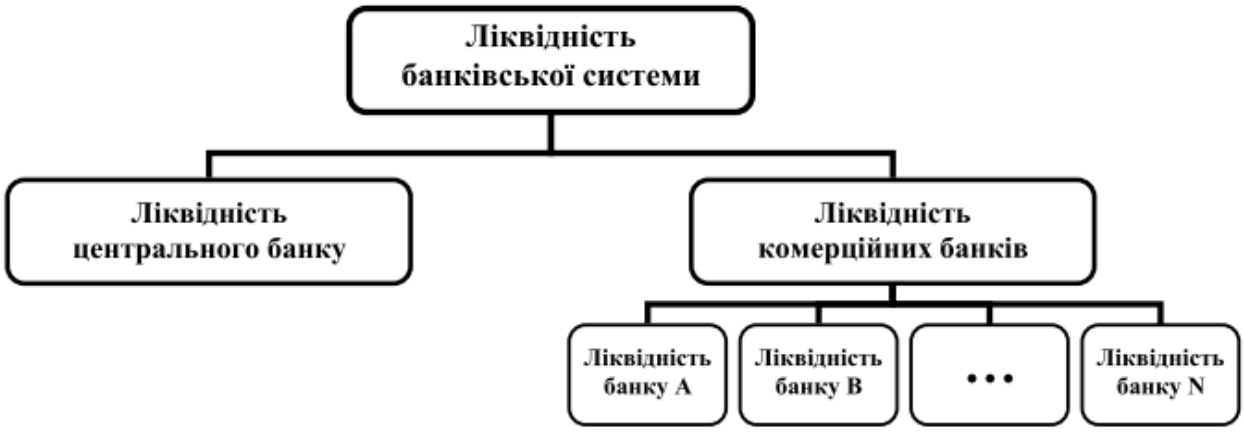

Рис. 1.1 Структура ліквідності банківської системи

Так, “ліквідність банку” як складова банківської системи, має виділяти такі основні підходи:

1) підхід "Виконання зобов'язань" - вказівка на здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання;

2) підхід "співвідношення зобов'язань до активів" - який розглядає ліквідність банківської установи як співвідношення активів до зобов'язань або зобов'язань і як вони виконуються;

3) Підхід «конверсії активів» — трактує ліквідність банку як процес, можливість або легкість перетворення активів у засіб виконання зобов'язань.

За ступенем ліквідності активи банку поділяються на такі групи, що вказані у таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Групи активів за ступенем ліквідності [18]

Назва активів	Характеристика активів
Високоліквідні активи	Активи, які можна швидко ліквідувати, а саме: готівка та їх еквіваленти, включаючи готівку та чеки, дорогоцінні метали; кошти на інституційних рахунках у центральних банках і банках-нерезидентах у розвинених країнах; інвестиції в державні цінні папери, на які не поширюються боргові обмеження; депозити; кошти, надані на вимогу різними позичальниками.
Ліквідні активи	Кошти, доступні банкам, які можна швидко конвертувати в готівку. Активами Групи є кредити від фінансово стабільних контрагентів (можливо під заставу погашення банківських кредитів), недержавні цінні папери та інші платежі на користь банків зі строком погашення від 1 до 3 місяців.
Активи довгострокової ліквідності	Нематеріальні активи; довгострокові кредити, надані банками; цінні папери, придбані для інвестиційних цілей; лізингові операції банків; участь в інших корпоративних і банківських заходах.
Найменш ліквідні або неліквідні активи банку	Капітальні вкладення; прострочені та безнадійні (проблемні) кредити; будівлі, споруди та обладнання Банку, що є основними засобами.

Складовою фінансової стійкості банку є його платоспроможність, яка широко досліджується як економічна категорія. Тому зарубіжні економісти визначають платоспроможні банки як «банки, у яких активів більше, ніж пасивів», а неплатоспроможні — «банки, у яких пасивів більше, ніж активів». Ці банки мають нульову або негативну капіталізацію. Вважається, що лише тоді, коли активи банку перевищують його кредитні ресурси, вивільнених від активної господарської діяльності коштів буде достатньо для своєчасного виконання зобов'язань банку перед вкладниками, клієнтами та контрагентами. Такий підхід до розуміння платоспроможності передбачає, що банк зобов'язаний виконувати свої боргові зобов'язання, тобто своєчасно повертати кошти своїм вкладникам та іншим кредиторам.

Є дві ситуації, в яких банк може бути платоспроможним, але неліквідним:

1) якщо банк тільки почав роботу і сформував капітал, але не залучав кредитні ресурси, не інвестував активи, тобто відсутні ліквідні активи;

2) Банк не має ліквідних активів; є достатньо коштів для погашення боргів, виплати заробітної плати та сплати податків, але недостатня ліквідність або нездатність швидко конвертувати менш ліквідні активи у більш ліквідні активи, вчасно погасити борги та задовольнити вимоги щодо ефективного погашення. вимоги до оплати. Слід розуміти, що головна відмінність між платоспроможністю та ліквідністю полягає в тому, що, на наш погляд, платоспроможність банку – це здатність розраховуватися за вимогами своїх кредиторів, або, наприклад, здатність повністю та своєчасно виплачувати заробітну плату та податки за рахунок власного капіталу. , а також своєчасно та адекватно Здатність виконувати свої зобов'язання та задовольняти кредитні вимоги за рахунок коштів. Погасивши вимогу за рахунок власного капіталу, банк може оплатити вимогу вартістю основного засобу при оплаті готівкою. Основні засоби також є частиною капіталу банку, а ліквідність банку — це переважно готівка.

Основним підсумковим показником діяльності, а також показником ефективності банківської діяльності є прибуток. Воно має загальне значення і дає уявлення про характер, зміст, функціональну спрямованість і обсяг діяльності установи.

Визначення сутності прибутку як економічної категорії є важливим для управління процесом його формування, виявлення факторів, що впливають на його величину, а також отримання необхідних знань для формулювання заходів щодо підвищення прибутку, максимізації прибутку та довгострокового планування.

У класичному розумінні прибуток — це різниця між ціною продукту та витратами на виробництво цього продукту та його собівартістю. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» говорить: «Прибуток — це перевищення доходів над відповідними витратами».

Економічне значення прибутку відображається в функції, яку він виконує. Важливо підкреслити, що функція повинна відображати конкретний внутрішній зміст класу.

Ключовими функціями прибутку вважаються три функції: стимулююча, розподільча та оціночна. Водночас важливо зазначити, що будь-яка інша економічна категорія має стимулюючу або розподільчу функцію. Показник ефективності не може дати суб'єктивне уявлення про економічне явище як функцію в певній розрахунковій формі.

За результатами напрацьованого теоретичного матеріалу визначено економічну природу прибутку, а з точки зору банківської діяльності визначення прибутку можна сформулювати так: Прибуток – виражений у грошовій формі дохід підприємства, вкладений власником капітал, заробітна плата, ризик підприємницької діяльності, який є різницею між загальним доходом і загальними витратами на здійснення діяльності [40].

Загалом залишковий прибуток у розпорядженні банку залежить від двох складових «загальної картини»: доходів, витрат (рис. 1.2) і податків, сплачених до бюджету. Порівняння темпів зростання цих компонентів

дозволяє оцінити, які фактори позитивно чи негативно впливають на прибуток.

До банківських доходів належать доходи, безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність».

З огляду на специфіку банківського бізнесу, переважну більшість доходів банку становлять операційні доходи, а саме процентні доходи. Процентним доходом легше керувати, ніж іншими видами доходу, оскільки його сума залежить від балансу групи активів, що приносить процент.

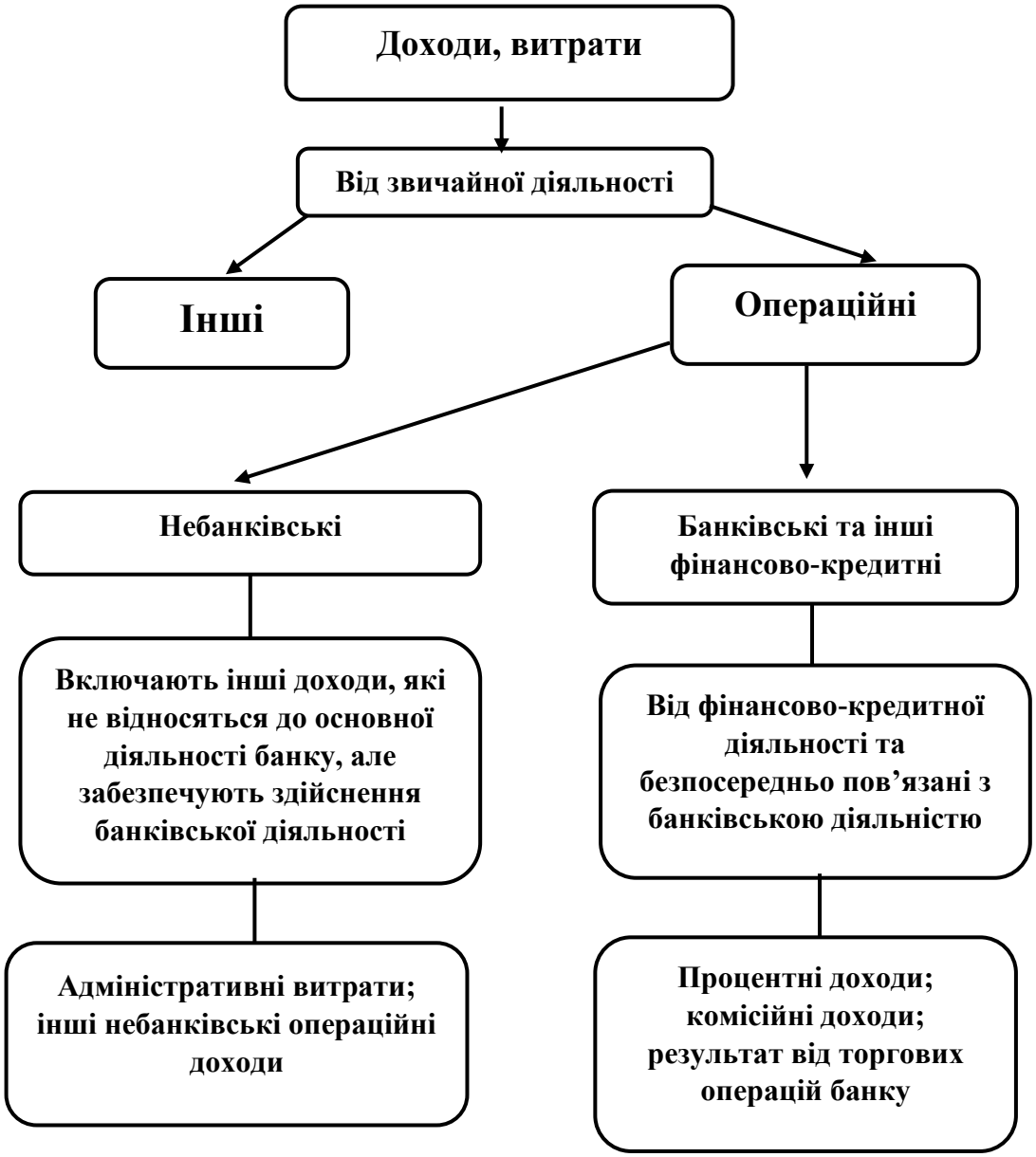

Рис. 1.2. Структура доходів і витрат комерційного банку

Банківські та інші фінансово-кредитні доходи (витрати) поділяються на: процентні, торговельні, комісійні та інші банківські операційні доходи (витрати). Небанківські операційні доходи (витрати) поділяються на такі групи: інші небанківські операційні доходи (витрати) та адміністративні витрати.

Банки повинні не тільки гарантувати, що доходи є достатніми для покриття їхніх витрат, але також і щоб надходження були стабільними. Можна стверджувати, що потік доходу має бути розподілений у часі відповідно до періодичності банківських комісій.

Серед витрат комерційних банків найбільшу частину складають витрати на освоєння коштів, точніше, витрати на використання коштів, тобто витрати на відсотки. Витрати на відсотки контролюються шляхом аналізу депозитної політики банку.

Зіставленням доходів і витрат є фінансовий результат статутної діяльності у вигляді прибутку та збитку.

Забезпечення прибутковості банку є одним із головних завдань керівництва банку, оскільки стабільні прибутки знижують витрати на залучення власного та позикового капіталу та сприяють зміцненню конкурентних позицій банку [39].

1.2 Методи та прийоми управління ліквідністю та прибутковістю банку

Повсякденна робота управління ліквідністю комерційного банку спрямована на реалізацію самозахисту банку, а умовою є безперебійне виконання зобов'язань перед клієнтами. З організаційної точки зору це передбачає моніторинг співвідношення пасивів і активів за кожною групою та статтею балансу, визначеного за певними показниками. Ці фактори поділяються на зовнішні та внутрішні (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Фактори впливу на ліквідність банку

Зовнішніми є показники, які встановлюються Національним банком відповідно до чинного законодавства. Вони є формою державного управління комерційними банками. Що стосується внутрішніх показників, то найбільш загальні коефіцієнти, необхідні для гарантування фінансової стійкості банків, визначаються відповідно до функцій держави.

При розробці цих показників та управлінні ліквідністю враховуються різноманітні фактори, які можна згрупувати в чотири категорії:

• нещасні випадки та особливі обставини, пов'язані з характеристиками клієнтів банку;

• сезонність, пов'язана з виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції;

• періодичні, повторювані коливання ділової активності;

• у довгостроковому періоді це зумовлено змінами в розвитку споживання, інвестиційних процесів і технічного прогресу [33].

Ці показники служать своєрідним «обмежувачем» для забезпечення правильного спрямування діяльності комерційних банків, і дотримання цих

правил не є прямим завданням комерційних банків. Цільова функція управління визначається змістом процесу. Оскільки банк є комерційним підприємством, то кінцевою метою його діяльності є отримання прибутку. Це забезпечує «самозахист» банків як установ, що діють у ринковому середовищі.

Для комерційних банків та будь-якого іншого бізнесу загальною основою ліквідності є забезпечення прибутковості виробничої діяльності (операцій). Водночас, як установа, заснована на використанні коштів клієнтів, специфіка її роботи вимагає застосування певного коефіцієнта ліквідності. Хоча загальна ліквідність і специфічна ліквідність комерційних банків доповнюють одна одну, вони діють у протилежних напрямках. Збільшення питомої ліквідності за допомогою довірчих рахунків, які максимізують грошові залишки та інші активи. Але в цьому випадку прибутки банку мінімальні. Щоб максимізувати прибуток, вам не потрібно відкладати свої гроші, а використовувати їх для кредитів та інвестицій. Оскільки це вимагає мінімізації залишків готівки в касі та кореспондентських рахунках, максимізація прибутку загрожує здатності банку виконувати свої зобов'язання.

Тому суть управління ліквідністю банку полягає в гнучкому поєднанні протилежних вимог загальної ліквідності та специфічної ліквідності. Цільовою функцією управління ліквідністю комерційних банків є максимізація прибутків і примус до дотримання економічних нормативів, сформульованих і визначених самими банками.

Політика управління ліквідністю спрямована на вирішення дилеми ліквідності. За наявності обмежень перед банками постає завдання максимізації операційної прибутковості. Вимога збільшення прибутку полягає не в тому, щоб підтримувати гроші ліквідними, а в тому, щоб використовувати їх для позик та інвестицій. Для цього потрібно мінімізувати готівку в касі та залишок на рахунку агента. У цьому випадку банк може продовжувати виконувати свої зобов'язання перед клієнтом. Тому сутність управління

банківською ліквідністю полягає в гнучкому поєднанні протилежних вимог – досягти максимізації прибутку шляхом дотримання нормативів ліквідності.

У той самий час є значна невизначеність, оскільки керівництво банку не може чітко передбачити, коли і в якій мірі виникнуть проблеми з ліквідністю. Коли це відбувається, певні заходи управління можуть бути вжиті лише на основі попередньо створених резервів ліквідності, спеціальних структур активів і пасивів або накопичених операцій [17].

Щоб ефективно вирішити дилему ліквідності та прибутковості, необхідно постійно аналізувати потреби банків у ліквідності та уникати надлишків та дефіцитів. На практиці менеджери банку використовують різноманітні методи оцінки потреб банку в ліквідності:

- Поділ джерел коштів (спосіб конструювання фондів);
- Оцінка доходів і витрат (метод інвентаризаційного пулу);
- Метод коефіцієнта ліквідності.

Кожен метод базується на конкретних припущеннях і дає лише приблизну оцінку кількості ліквідності, необхідної банку в певний момент часу. Такий вид роботи можливий лише за умови належного оперативного та інформаційного супроводу, який включає дані про наявну ліквідність, очікувані доходи та майбутні виплати. Інформацію рекомендується подавати у вигляді графіка надходжень і видатків грошових коштів за відповідний період (десять років, місяців, квартали). Менеджери ліквідності повинні постійно оцінювати потреби в ліквідності на основі наданої інформації [4].

Управління прибутковістю банківської діяльності здійснюється на етапах формування, розподілу та використання прибутку банку.

Механізм управління прибутковістю банку є складним і взаємопов’язаним процесом управління і є частиною процесу управління банком, який реалізується за допомогою основних функцій – планування, організації, регулювання, контролю, мотивації та аналізу з метою досягнення та підвищення рівня прибутковості, враховуючи наявні рівні ризику та загрози.

Кризовий та посткризовий стан розвитку банків супроводжується поступовим зниженням збитковості банківських установ через проблеми стратегічного та оперативного управління ключовими напрямами банківської діяльності, відсутність прибуткового стратегічного плану управління в ситуація фінансової нестабільності. Це потребує розробки стратегії управління фінансовими результатами банківської діяльності.

Реалізація стратегічних і тактичних завдань управління прибутковістю повинна здійснюватися через ефективно функціонуючий механізм управління прибутковістю, який, на нашу думку, повинен містити наступні складові:

- організаційно-економічну (сукупність організаційних методів впливу та економічних методів і засобів впливу, спрямованих на реалізацію механізму управління прибутковістю банку);

- фінансову (набір методів фінансового забезпечення управління прибутковістю банку);

– мотиваційну (сукупність доручень та адміністративних заходів, які стимулюють управління прибутковістю банків);

– правову (сукупність норм і правил організації управління прибутковістю банку) – Інформаційний (сукупність інформаційних даних, що забезпечують управління прибутковістю банку).

«Основною метою управління прибутком є забезпечення максимізації добробуту засновників та учасників банку в поточному та майбутньому періодах.» Для підвищення ефективності банківських фінансових установ необхідно створити ефективний механізм управління прибутком, в якому слід виділити п'ять основних блоків: Мета, місія, принципи, структура та система управління. Саме виходячи з такого підходу, необхідно будувати механізми управління прибутком на основі широкого кола галузей, але обов’язково враховувати специфіку їх діяльності. Безпосередній процес управління прибутком банку стисло показано за допомогою рис. 1.4 . [6]

Рис. 1.4. Процес управління прибутковістю банку

Отже, механізм управління прибутковістю банківських установ включає комплекс методів та систем інструментів, безпосередньо пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням інституційного прибутку, метою його реалізації є підвищення прибутковості та підвищення ефективності господарської діяльності банків. Механізм управління прибутковістю банку включає організаційно-економічну, фінансову, стимулюючу, правову та інформаційну складові.

Основним завданням управління прибутком комерційного банку є забезпечення та підтримка максимального добробуту засновників та учасників банку в поточному та майбутньому періодах.

Отже, система управління прибутком, відповідно до мети, повинна виконувати такі завдання:

1. Впровадження та підтримка максимізації затвердженого розміру прибутку, яка формує ресурсний потенціал і ринкову структуру банківських установ.

2. Пропорційність між прибутком і прийнятним рівнем ризику.

3. Дотримуватись якості створюваного прибутку. У цьому випадку резерв зростання має бути реалізований за рахунок операційної діяльності.

4. Гарантування виплат його власникам встановленого рівня доходу від інвестиційного капіталу.

5. Відповідно до визначених керівництвом завдань перспективного розвитку комерційних банків сприяти формуванню належного обсягу фінансових ресурсів.

6. Зростання ринкової вартості банківських установ прогресивно.

7. Впровадження та дотримання ефективності програм участі працівників в прибутку [18].

Незважаючи на те, що вищезазначені завдання щодо управління прибутком комерційних банків має різні напрями, у цьому процесі вони взаємопов'язані та взаємно оптимізуються.

Ефективний механізм управління прибутком банку дозволяє повною мірою реалізувати поставлені завдання та цілі та сприяє ефективному виконанню цієї функції управління.

Управління прибутком банку є складним, багатофункціональним механізмом, який містить елементи, які взаємодіють між собою. До їх основних властивостей відносяться:

визначення або впровадження інституційних секторів, залучених до процесу управління прибутками банку;

постійне планування доходів, статей витрат і прибутку банку;

дотримання методики оцінки прибутковості банківських операцій;

впровадження методу щоденного коригування прибутку.

Створений єдиний комплекс управління прибутком здійснюється на двох рівнях: вищому – мікрорівні і макрорівні (управління певним рівнем банківської сфери).

РОЗДІЛ ІІ. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПРИБУТКОВОСТІ БАНКУ АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ»

2.1 Аналіз ліквідності й прибутковості банків України та визначення факторів, які на них впливають

На ліквідність банку впливають різні фактори. Деякі з них очевидні, тоді як інші впливають на банківську ліквідність опосередковано, і їх можна визначити лише за допомогою належного аналізу.

Макроекономічні фактори (екзогенні) – зовнішнє середовище, через яке вони впливають на діяльність банку, а відтак і на його ліквідність.

Мікроекономічні чинники (ендогенні) – діють на рівні банку та стосуються його політики. На відміну від впливу макроекономічних факторів, який не може бути обмежений банками, мікроекономічні чинники безпосередньо пов’язані з їхньою діяльністю, тому шляхом зміни політики банку можна обмежити вплив факторів, що призводять до несприятливих змін ліквідності.

До надзвичайних факторів відносяться страйки, наслідки стихійних лих, військових конфліктів, революцій, політичних та економічних подій.

Сезонні зміни часто пов'язані з роботою в сільському господарстві та інших сезонних галузях. Після осіннього врожаю депозити в банках зросли, а навесні зріс попит на кредит.

Циклічні зміни зумовлені зростанням і спадом ділової активності виробників і підприємців в економіці.

Довгострокові коливання можуть охоплювати кілька економічних циклів і спричинені змінами таких факторів, як споживання, заощадження, інвестиційні процеси, чисельність населення, зайнятість і технологія виробництва.

Відповідно до принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом, органи нагляду повинні бути впевнені,

що стратегія управління ліквідністю банку враховує профіль ризику установи, а також пруденційні принципи та процеси ідентифікації, вимірювання, моніторингу та контролю ризик ліквідності, а також щоденне управління ліквідністю.

Тому державний нагляд за банківською ліквідністю слід розглядати на мікро- та макрорівнях і комплексно (рис. 2.1).

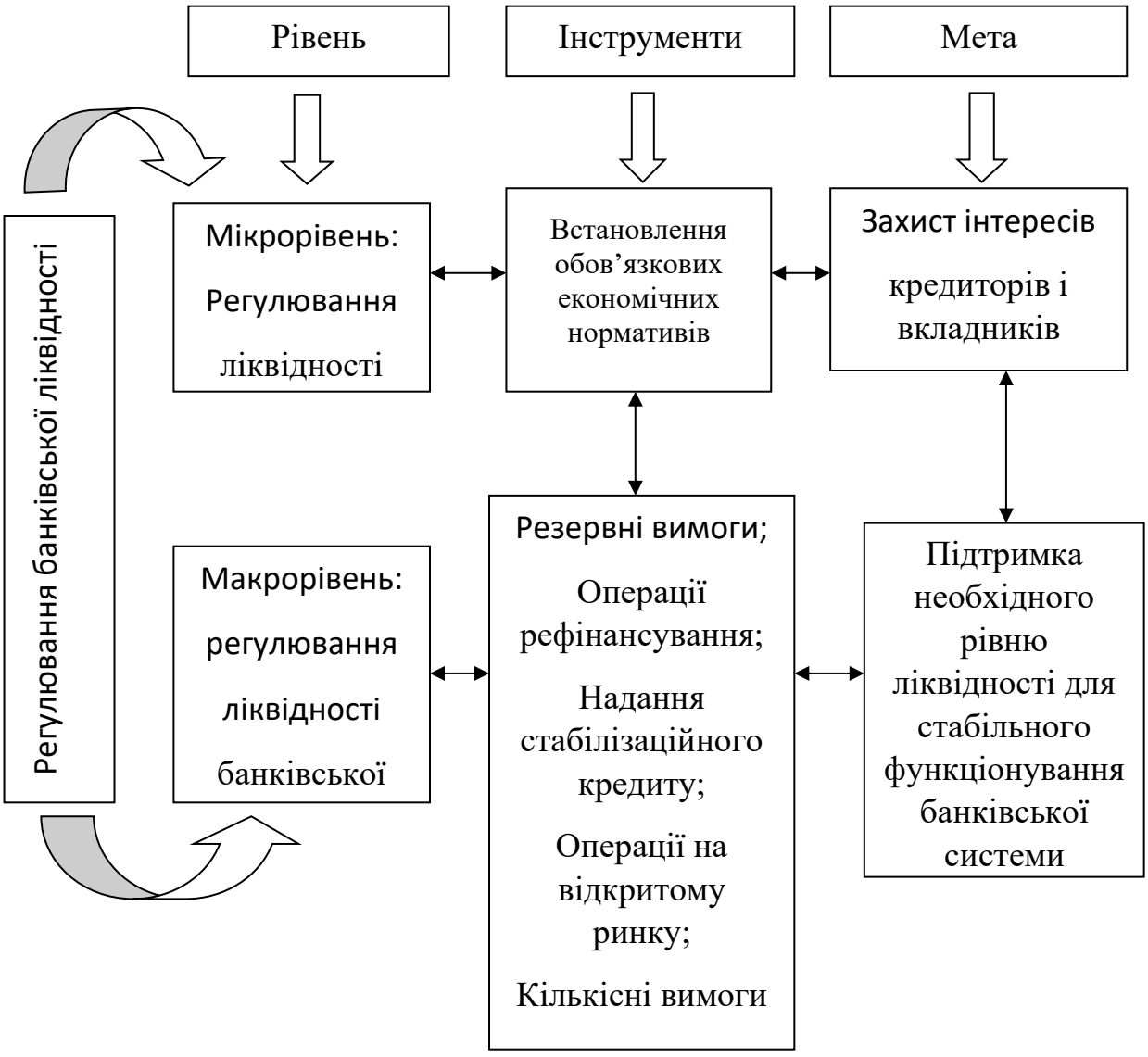

Рис. 2.1 Регулювання банківської ліквідності Національним банком України

На мікрорівні НБУ регулює ліквідність банків на основі встановлення економічних нормативів для всіх банківських установ. Для контролю за ліквідністю банківських фінансових установ Національний банк встановив такі нормативи ліквідності:

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) – цей стандарт визначає мінімальну суму активів, необхідних для забезпечення виконання зобов'язань протягом одного року. Значення специфікації для Н6 має бути не менше 60%.

Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) — це показник ліквідності, який встановлює мінімальний рівень ліквідності для покриття очікуваних чистих відтоків коштів протягом 30-денного календарного періоду з урахуванням стресових сценаріїв. Стандартне значення LCR становить 100%.

Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) — це критерій ліквідності, який встановлює мінімальний рівень, необхідний для забезпечення стабільного фінансування, достатнього для фінансування банківської діяльності протягом одного року. Банк розраховує встановлений коефіцієнт згідно з «Методом розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR)» [27].

Процес регулювання ліквідності банку визначається на трьох рівнях, а саме: ліквідність банківської системи, ліквідність банку (ліквідність балансу банку), ліквідність активів і пасивів банку.

Згідно з новими стандартами ліквідності, запровадженими українськими банками, вони регулюються Базель III, а саме :

– Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR) = ліквідні активи / 30-денний відплив коштів під час кризи > 100%. Тобто обсяг ліквідних активів має бути достатнім для запобігання відпливу коштів протягом 30 днів;

– Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) = Стабільні зобов'язання/Потреби в активах Стабільні зобов'язання > 100%. Фактично всі довгострокові активи повинні бути забезпечені достатньою кількістю стабільних пасивів.

Якщо розглядати виконання українським банком стандарту Н6, то слід зазначити, що під час глобального аналізу він повністю дотримувався (рис. 2.2).

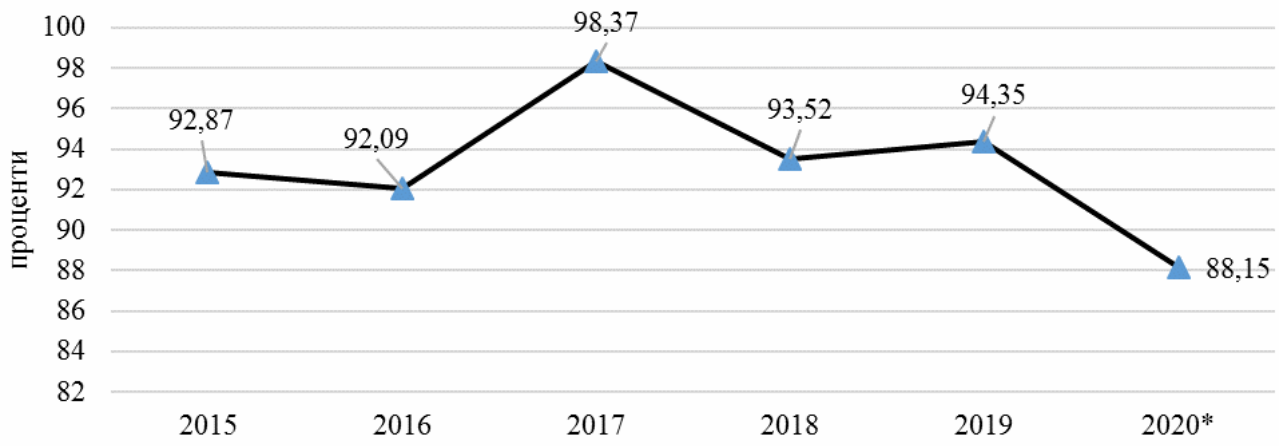

Рис. 2.2 Динаміка нормативу короткострокової ліквідності (Н6) за період 2015-2020 рр., %

Органи нагляду повинні проводити незалежну оцінку стратегій, правил, процедур і принципів банку, пов'язаних з управлінням ліквідністю. За результатами своєчасного аналізу орган нагляду повинен зробити висновок, що рівень ліквідності банку відповідає встановленим вимогам. Зважаючи на це, банкам може знадобитися внести необхідні зміни до своїх систем управління ліквідністю.

Надається кількісна оцінка банківської діяльності для забезпечення адекватного рівня ліквідності шляхом встановлення нормативних значень або стандартів для певних обов’язкових коефіцієнтів та надання консультацій щодо застосування необов’язкових стандартів. Ці заходи в першу чергу спрямовані на визначення стану ліквідності банку, потенційного дефіциту чи надлишку ліквідності. Якісна оцінка включала оцінку діяльності керівників та адміністраторів банку щодо визначення стратегії управління ризиком ліквідності та її застосування в повсякденній діяльності банку, а також стрес-тестування та резервні плани.

Доходи і витрати банку є першим рядом факторів формування прибутку. У широкому сенсі прибуток – це різниця між доходом, який банк отримує від здійснення діяльності протягом відповідного періоду, та витратами, понесеними для забезпечення здійснення діяльності протягом того самого періоду. Різниця між доходами і витратами протягом року називається

результатом. Чистий прибуток банку визначається один раз на рік 1 січня. Крім економічного прибутку, існує також поняття обліковго прибутку. Наявність економічного прибутку та бухгалтерського прибутку істотно впливає на ефективність банківської діяльності. Реальний прибуток буде відображено на балансі лише через рік [39].

Аналіз прибутковості є складним завданням з кількох причин. По-перше, всі аспекти банківських операцій впливають на його прибутковість і повинні враховуватися. По-друге, правила бухгалтерського обліку для визначення доходів і витрат є складними, тому завжди є місце для довільних суджень і тлумачень.

За своєю структурою доходи, витрати і прибутки банку відповідають сфері банківської діяльності. Важливо, щоб банки не тільки розуміли загальний результат діяльності за певний період, але й мали інформацію про джерела цього результату. Останнє визначається шляхом порівняння груп доходів і витрат за конкретними рахунками, клієнтами, групами клієнтів, операціями, послугами банківського сектору чи філії.

Тому розрізняються фінансові результати банківських операцій і неопераційної діяльності, кредитних операцій, операцій з цінними паперами, валютних операцій.

За джерелом формування фінансової діяльності можна комплексно оцінити прибуток банку за складовими та факторами формування прибутку банку.

Прибуток банку до оподаткування складається з:

- чистого процентного доходу, що визначається як різниця між процентним доходом банку та процентними витратами;

- чистого комісійного доходу, який визначається як різниця між комісійним доходом і комісійними витратами. Його також можна класифікувати за типом банківських послуг, тобто за джерелом формування відповідного доходу та напрямом капітальних витрат;

- дивідендного доходу - дохід від утримуваних на продаж й інвестиційних цінних паперів;

- чистого торгового прибутку, тобто прибуток або збиток від операцій, пов'язаних з цінними паперами, іноземною валютою та іншими фінансовими інструментами;

- прибутку/збитку від інвестиційних цінних паперів - прибуток/збиток від продажу інвестиційних цінних паперів, інвестицій в асоційовані та дочірні компанії;

- прибутку від довгострокових інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та інші інвестиції;

- інших операційних доходів. Отже, операційний дохід банку є сумою вищезазначених прибутків;

- операційний прибуток - різниця між операційним доходом банку та сумою загальногосподарських і адміністративних витрат і витрат на персонал;

- прибуток до оподаткування – різниця між операційним прибутком і відрахуваннями безнадійної та сумнівної заборгованості;

- прибуток після оподаткування – різниця між прибутком до оподаткування та сумою податку на прибуток;

- Чистий прибуток/збиток банку — це прибуток після оподаткування, скоригований на суму непередбачених доходів/витрат.

Важливо зазначити, що фінансова оцінка прибутковості банку не може враховувати непередбачені доходи та витрати [25].

Метою аналізу прибутковості є з'ясування основного осередку прибутку банку та факторів, що впливають на зростання суми прибутку на основі ефективного управління доходами та витратами з метою підвищення прибутковості банку. Виходячи з цілей, визначені наступні задачі для аналізу прибутковості:

- оцінка виконання плану прибутку;

- аналіз загальної динаміки прибутку за складом і структурою;

- коефіцієнтний аналіз прибутку;

- аналіз формування та розподілу прибутку;

- визначення довгострокової динаміки прибутку;

- аналіз показників діяльності комерційних банків;

- аналіз фінансової стійкості банку (визначення меж і запасів міцності банку).

Залежно від задачі, що вирішується, формується інформаційне забезпечення аналізу прибутковості. Інформаційна база, яка використовується для аналізу прибутковості, за своїм складом не може відрізнятися від бази доходів та витрат банку. Вона складається з правової, програмної та фактичної (облікової та позаоблікової) інформації. Аналіз прибутковості обов'язково включає інформацію, отриману в результаті вивчення доходів і витрат банку.

2.2. Комплексний аналіз ліквідності банку на прикладі АТ «Райффайзен Банк Аваль»

Основною умовою існування та діяльності банків є фінансова стабільність, яка формується під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, оцінюється за допомогою одиничних показників і укрупнених комплексних показників, що є основою для рейтингової оцінки банківської діяльності.

Відповідно до «Інструкції про порядок регулювання діяльністі банків в Україні», затвердженої постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368, ліквідність банку - це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, які залежать від строків і обсягів погашення розміщених активів у зв'язку з виконанням. Збалансованість між умовами та сумами зобов'язань банку та умовами та розмірами інших джерел та напрямів фінансування (прописані кредити, інші нарахування).

Наразі проблема ліквідності банків є дуже гострою. Відповідно, НБУ регулює ліквідність вітчизняних банків за допомогою нормативів, відображених у Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в

Україні», затвердженому постановою Правління НБУ № 368 від 28 серпня 2001 року. Стандарти, яких Райффайзен Банк Аваль дотримується у своїй діяльності, будуть розглянуті в подальшому аналізі банку.

1. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначається як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року. Він визначає мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року. Нормативне значення коефіцієнта Н6 повинно бути не менше 60%. Даний показник розраховується за формулою:

$$Н6 = \frac{А_к}{З_к} \cdot 100\% \qquad (2.1)$$

де $А_к$ – активи з кінцевим строком погашення до одного року;

$З_к$ – зобов'язання з кінцевим строком погашення до одного року.

2. Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) – це норматив ліквідності, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію.

Нормативні значення коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами ($LCR_{ВВ}$) та в іноземній валюті ($LCR_{ІВ}$) мають бути не менші ніж: 80 відсотків для коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами ($LCR_{ВВ}$) та 50 відсотків для коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) в іноземній валюті ($LCR_{ІВ}$) – 100 відсотків – починаючи з 01 грудня 2019 року. Даний показник розраховується за формулою:

$$LCR = \frac{А_в}{ВГК} \cdot 100\% \qquad (2.2)$$

де $А_в$ – високоліквідні активи; ВГК – чистий очікуваний відплив грошових коштів за 30-денний період.

З метою підтримки фінансової стійкості та підвищення стабільності банківської системи Правління НБУ ухвалило новий пруденційний норматив для українських банків – коефіцієнт чистого стабільного фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR).

Основними цілями NSFR є сприяння зменшенню одного із системних ризиків для фінансової стабільності, пов'язаного з короткостроковим фінансуванням банків, шляхом збалансування активів і зобов'язань банків за строками погашення, створення стимулу для банків залучати депозити в довгостроковій перспективі і зменшення їхньої залежності від короткострокового фінансування.

NSFR став обов'язковим з початку 2021 року. Поточний стандарт короткострокової ліквідності (Н6) застосовуватиметься одночасно з NSFR протягом певного періоду часу, після чого він буде скасований.

Отже, проаналізуємо виконання нормативів ліквідності «Райффайзен Банк Аваль» (табл. 2.1) та зобразимо наочно динаміку наявних результатів на рис. 2.1 (Додаток Г)

Таблиця 2.1

Аналіз виконання нормативів ліквідності «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 рр.[29]

Показники	Нормативне значення	31.12.2020	31.12.2021
Норматив короткострокової ліквідності (Н6), %	≥ 60	88,40	83,02
Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами ($LCR_{вв}$), %	≥ 80-100	286,14	219,08
Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті ($LCR_{ів}$), %	≥ 50-100	467,56	318,18
Норматив коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR), %	≥ 90	-	122,32

За аналізованим періодом можна зробити висновки: «Райффайзен Банк Аваль» виконує нормативи НБУ, можна побачити, що спостерігається тенденція до зменшення у 2021 році порівняно з 2020 фактичного значення нормативу короткострокової ліквідності на 5,38%, що є показником у межах норми та свідчить про вивільнення надлишкових резервів банку.

У 2021 році у порівнянні з 2020 аналізуються коефіцієнти покриття ліквідністю, які повною мірою відповідають вказаним нормативам. Високі показники коефіцієнтів покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRвв) та в іноземній валюті (LCRів) вказують на сформований Банком великий запас

ліквідності для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів протягом 30 днів з урахуванням стрес-сценарію. Проте, у 2021 році за показником LCRвв та LCRів відбувається зниження на 67,06 та 149,38 відсотків відповідно, що може свідчити про не досить ефективне управління активами банку.

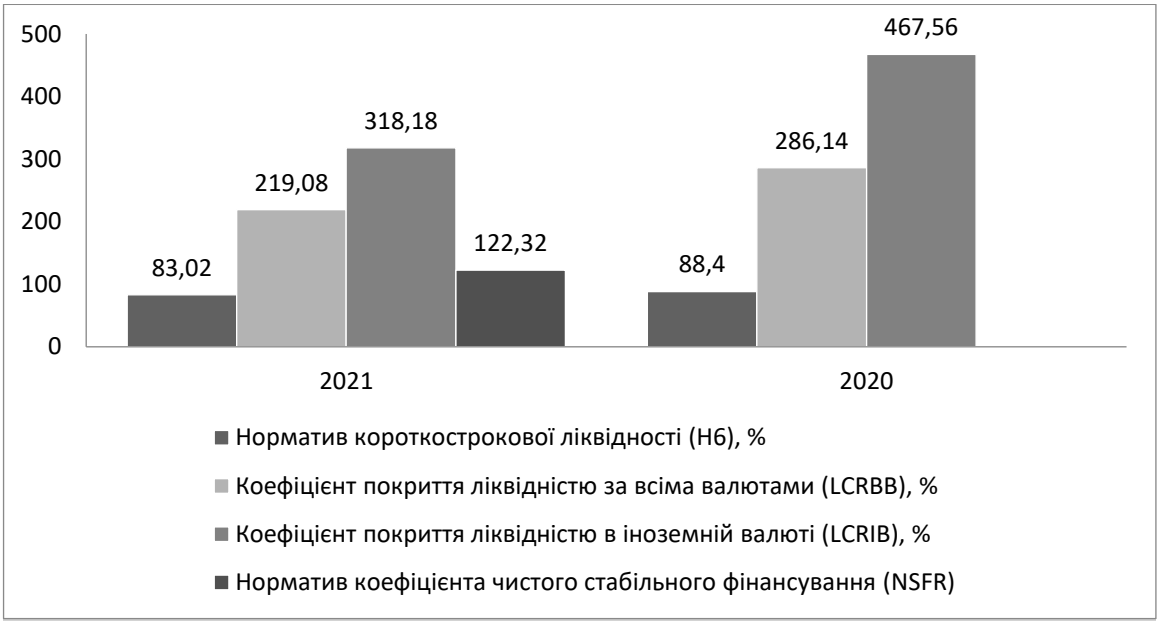

Рис. 2.3. Динаміка виконання нормативів ліквідності «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 рр.

Отже, за період 2020-2021 років «Райффайзен Банк Аваль» виконував нормативи Національного Банку України, крім того, значення показників значно перевищували допустиму норму.

2.3 Комплексний аналіз прибутковості банку на прикладі АТ «Райффайзен Банк Аваль»

Результати фінансової діяльності банку характеризуються такими показниками, як доходи, витрати, прибуток (збиток) – різниця між доходами та витратами, чистий прибуток – після оподаткування. Здійснюється комплексний аналіз його доходів і витрат з метою визначення резервів, які підвищують прибутковість банківської діяльності, як джерела формування капіталу банку, що забезпечує стійкість фінансового стану банку.

Банківський дохід — це загальна сума готівки, отримана банківськими фінансовими установами за активні операції та надання інших послуг. Доходу

банку має бути достатньо не тільки для покриття операційних витрат, але й для збільшення власного капіталу та виплати дивідендів акціонерам, що сприяє підвищенню репутації банку та зміцненню його конкурентних позицій на ринку.

Витрати банку - це загальна сума коштів, витрачена банком у процесі здійснення ним діяльності, пов'язаної із залученням коштів та іншими видами діяльності. Як доходи, так і витрати комерційних банків можна розділити на дві категорії - процентні та непроцентні.

«Райффайзен Банк Аваль» містить такі доходи та витрати від руху грошових коштів в операційній діяльності банку:

- процентний дохід, розрахований за методом ефективного відсотка;
- інші процентні доходи;
- процентні витрати;
- комісійні доходи;
- комісійні витрати;
- прибуток від зменшення корисності та сторнування збитку від зменшення корисності (збиток від зменшення корисності), визначені згідно з МСФЗ 9;
- інші доходи;
- чистий прибуток (збиток) від операцій з іноземною валютою;
- чистий прибуток (збиток) від переоцінки іноземної валюти;
- чистий прибуток (збиток) від операцій з фінансовими інструментами за справедливою вартістю через прибуток або збиток;
- чистий прибуток (збиток) від операцій з борговими фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід;
- прибуток (збиток), що виникає від припинення визнання фінансових активів, оцінених за амортизованою собівартістю;

- інші прибутки (збитки);
- витрати на виплати працівникам;
- амортизаційні витрати;
- інші адміністративні та операційні витрати;
- прибуток від зменшення корисності та сторнування збитку від зменшення корисності (збиток від зменшення корисності) для нефінансових активів;
- чистий прибуток (збиток) від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості;
- витрати на сплату податку (доходи від поверненняи податку).

Процентні доходи та витрати – операційні доходи та витрати, отримані (залучені ним) банком за користування грошовими коштами, їх еквівалентами або заборгованими перед банком коштами (самостійно залученими банком), розраховані пропорційно часу з використанням ефективна строкова процентна ставка.

Процентні доходи та витрати, нараховані за номінальними ставками, відображаються в бухгалтерському обліку нарахованих доходів і нарахованих витрат.

Комісійні доходи та витрати - операційні доходи та витрати за надання (отримання) послуг, розмір яких розраховується або фіксується пропорційно сумі активів або зобов'язань.

Інші операційні доходи та витрати - Операційні доходи та витрати, не пов’язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю та не включені до наведених вище груп операційних доходів та витрат.

Податок на прибуток - операційні витрати, пов'язані зі сплатою податків відповідно до чинного законодавства України з урахуванням вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо визнання відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів.

Основним напрямком аналізу фінансових результатів банку є прибутковість банку, що дозволяє робити виновки про ефективність його діяльності. Аналіз ефективності банків починається з аналізу доходів і витрат і, нарешті, вивчення прибутку.

Проведемо загальний аналіз комісійних та процентних доходів «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 рр. (табл. 2.2) (Додаток В).

Таблиця 2.2

Динаміка та структура комісійних та процентних доходів Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 рр. [29]

Показники	2020 рік		2021 рік		Відхилення (+;-)		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Відносне відхилення, %	Відхилення за структурою, %
Процентні доходи	9 305 945	62,2	9 728 978	59,25	423 033	4,55	(2,95)
Комісійні доходи	5 656 268	37,8	6 692 467	40,75	1 036 199	18,32	2,95
Усього	14 962 213	100	16 421 445	100	1 459 232	9,75	0

Аналіз даних табл. 2.2. показав, що доходи «Райффайзен Банк Аваль» за аналізований період доходи збільшились на 1 459 232 тис. грн. або на 9,75% в 2021 році в порівнянні з 2020 роком, та склали 16 421 445 тис. грн.

Процентні доходи банку за аналізований період збільшились на 423 033 тис. грн. або на 4,55%, і станом на 2021 рік склали 9 728 978 тис. грн. Крім того, вони займають найбільшу питому вагу в структурі доходів банку та станом на 2021 рік становлять 59,25%, спостерігається тенденція до їх зменшення у відхиленні за структурою. Процентні доходи традиційно є домінуючою складовою валових доходів банків. Це пояснюється тим, що кредитування в різних формах було і залишається основним напрямом

банківської діяльності. Даний вид доходів вирізняється найбільшою якістю серед інших.

Також, протягом аналізованого періоду відбулося збільшення комісійних доходів банку на 1 036 199 тис. грн. або на 18,32%, в 2021 році вони склали 6 692 467 тис. грн. Така динаміка комісійних доходів спостерігається завдяки розширенню переліку банківських операцій, впровадженню нових продуктів і технологій, збільшенню кількості клієнтів і споживачів банківських послуг банку.

Динаміка та структура доходів «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 роки представлена на рис. 2.4.

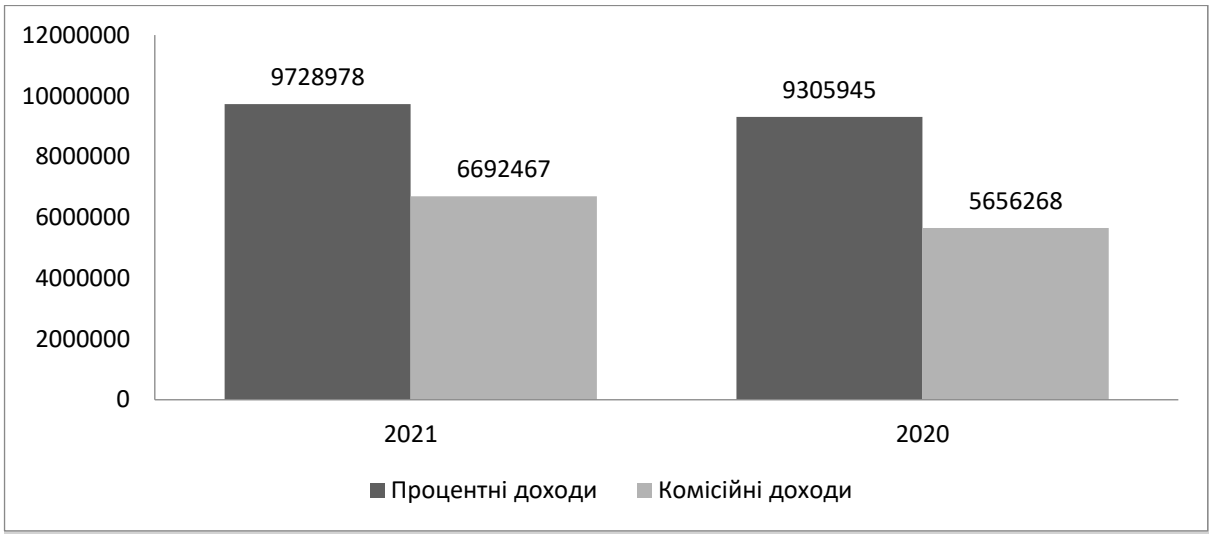

Рис. 2.4. Динаміка та структура доходів «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 рр.

Тепер проведемо загальний аналіз витрат «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 роки (табл. 2.3).

Аналіз даних табл. 2.3 показав, що витрати «Райффайзен Банк Аваль» за аналізований період збільшилися на 1 359 712 тис. грн. або на 12,21% та станом на 2021 рік склали 12499597 тис. грн., що є моментом негативним так як зменшує можливість отримання банком прибутку.

Процентні витрати банку за аналізований період зменшились на 449 414 тис. грн. або на 20,12 %, та станом на 2021 рік склали 1 783 898 тис. грн., що є моментом негативним, оскільки такі витрати напряму пов’язані з ресурсною базою банку.

Комісійні витрати банку за аналізований період збільшились на 967 411 тис. грн. або на 31,83 %, та станом на 2021 рік склали 4 007 114 тис. грн. Вони займають перше місце в структурі витрат банку, та станом на 2021 рік складають 32,06 %, що на 4,77 % більше, ніж в 2020 році. Така тенденція є негативною, оскільки свідчить про неефективну роботу банку.

Таблиця 2.3

Динаміка та структура витрат «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 роки [29]

Показники	2020 рік		2021 рік		Відхилення (+;-)		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Відносне відхилення, %	Відхилення за структурою, %
Процентні витрати	2 233 312	20,05	1 783 898	14,27	(449 414)	(20,12)	(5,78)
Комісійні витрати	3 039 703	27,29	4 007 114	32,06	967 411	31,83	4,77
Витрати на виплати працівникам	2 590 182	23,25	2 982 452	23,86	392 270	15,14	0,61
Амортизаційні витрати	798 474	7,17	913 019	7,30	114 545	14,35	0,14
Інші адміністративні та операційні витрати	1 558 007	13,99	1 892 907	15,14	334 900	21,50	1,16
Витрати на сплату податку	920 207	8,26	920 207	7,36	0	0	(0,90)
Усього	11139885	100	12499597	100	1 359 712	12,21	0

Витрати на виплати працівникам за аналізований період збільшились на 392 270 тис. грн. або на 14,35 % та станом на 2021 рік склали 2 982 452 тис. грн., що збільшило вагу показника в питомій вазі на 0,61 %. Такі показники свідчать про неефективність роботи банку.

Амортизаційні витрати за аналізований період збільшилися на 114 545 тис. грн. або ж на 14,35 % та станом на звітний період становили 913 019 тис. грн., що є моментом негативним та свідчить про погіршення управління банком.

Інші адміністративні та операційні витрати банку за аналізований період збільшились на 334 900 тис. грн. або на 21,50 %, та станом на 2021 рік склали 1 892 907 тис. грн., що є моментом негативним та свідчить про погіршення управління банком.

Витрати на сплату податку за аналізований період не змінилися за 2021 рік та склали 920 207 тис. грн. Їх питома вага в структурі доходів банку зменшилась на 0,90 % в порівняні з 2020 роком та станом на 2021 рік склала 7,36 %. Така ситуація склалася унаслідок урівноваження кредитного портфеля банку та поліпшення його якості, що є позитивним моментом.

Динаміка та структура витрат «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 роки представлена на рис. 2.5.

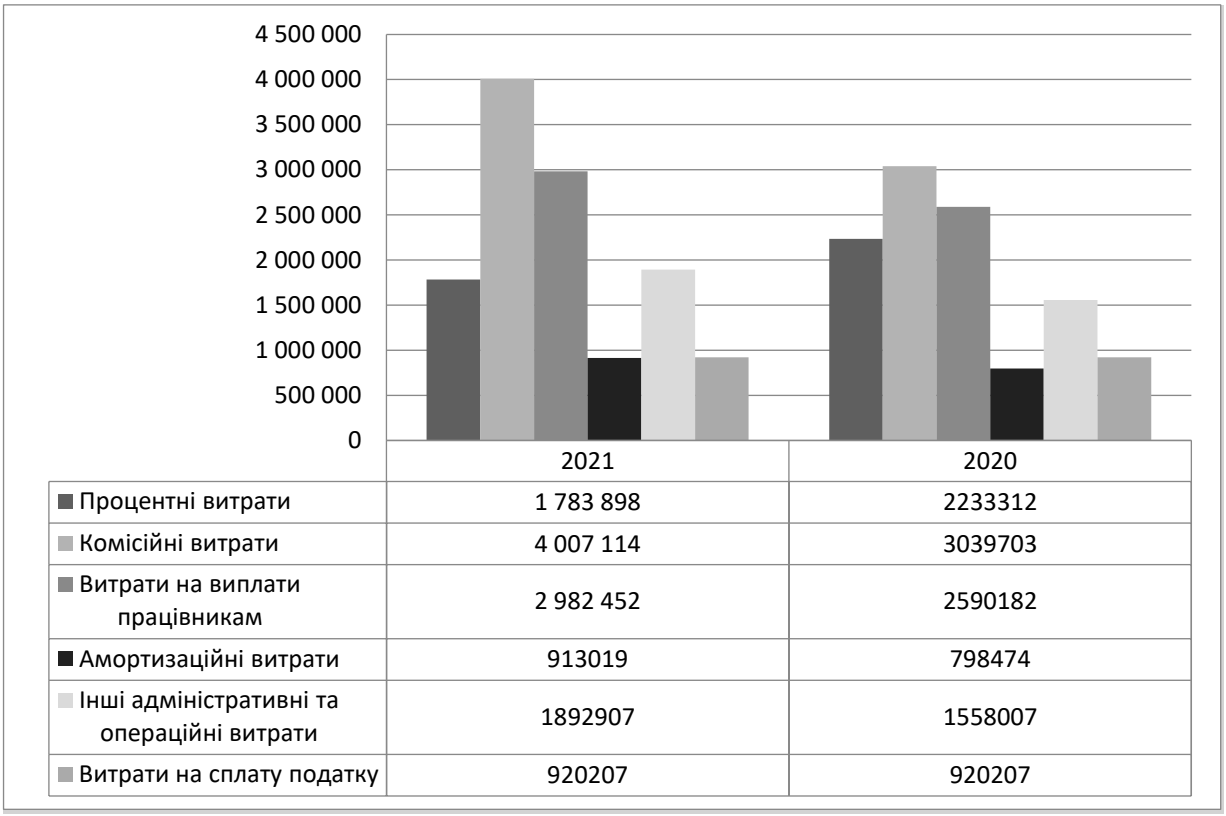

	2021	2020
Процентні витрати	1 783 898	2233312
Комісійні витрати	4 007 114	3039703
Витрати на виплати працівникам	2 982 452	2590182
Амортизаційні витрати	913019	798474
Інші адміністративні та операційні витрати	1892907	1558007
Витрати на сплату податку	920207	920207

Рис. 2.5 Динаміка та структура витрат «Райффайзен Банк Аваль» за 2020-2021 роки

Здійснений аналіз табл. 2.2 і табл. 2.3 показує, що і доходи і витрати збільшилися, проте, темпи зростання доходів банку складають 9,75 %, а витрат банку − 12,21 %. Тож, більше скорочення доходів над витратами є досить негативною тенденцією для банку, бо спричиняє зниження фінансового результату діяльності.

РОЗДІЛ ІІІ. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ТА ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКУ

3.1 Оцінка ефективності методів управління ліквідністю й прибутковістю банку

Позиція ліквідності комерційного банку залежить від структури та стабільності його ресурсної бази, а також структури та якості портфеля активів. На зміну кількості, структури та стабільності ресурсної бази банку впливає ряд факторів загальноекономічного характеру, які необхідно враховувати в процесі прогнозування. Під впливом цих факторів формуються не тільки ресурси, а й активи банку, особливо попит на кредити. Аналіз проводиться за допомогою статистичних методів на базі ретроспективної інформації. Вивчивши вплив цих факторів, їх можна розділити на кілька груп:

- періодичні;
- структурні
- тенденційні;
- сезонні
- випадкові і надзвичайні.

Крім факторів, що впливають на ліквідність банку на макрорівні, існують також фактори, які безпосередньо впливають на ліквідність балансу банку [22].

Ліквідність банку залежить насамперед від стабільності його ресурсної бази. Тому постійний аналіз стабільності ресурсної бази банку та можливості зняття коштів з його рахунків вважається необхідним етапом у процесі управління ліквідністю банку.

Аналіз цих показників виконується динамічно для кожного рахунку або виду зобов'язання банку. Це дає змогу визначити загальні тенденції стабільності ресурсної бази банку та точніше прогнозувати потреби в ліквідності.

Позиція ліквідності банку значною мірою визначається якістю його активів і рівнем ризику, пов’язаного з кожним активом. У процесі аналізу оцінюється ймовірність своєчасного вилучення коштів банку. Результати аналізу дозволяють нам оцінити безперервність автоматичного перетворення активів у ліквідну форму через, серед іншого, терміни погашення кредиту чи забезпечення, відсотки за кредитами, погашення дебіторської заборгованості та участь у дивідендах інших компаній.

Можна підсумувати кожну з цих груп:

• Активи та пасиви до запитання — це кошти, що повертаються, коли кредитори вперше їх вимагають;

• Строкові кошти – можуть бути короткостроковими, середньостроковими і довгостроковими. До них належать кошти, що накопичені за певний проміжок часу;

• Квазістрокові кошти – це кошти, які не мають фіксованого терміну погашення і не можуть бути повернуті на вимогу. Вони повертаються лише за певних умов. Наприклад, кошти, що зберігаються на окремому акредитивному рахунку, підлягають відшкодуванню лише після пред’явлення рахунку-фактури, що підтверджує відвантаження товару, кошти, зарезервовані для розрахунку обмеженим чеком, підлягають поверненню лише після отримання банком розрахункового чека тощо.

Загалом, аналізуючи ліквідність активів, банки повинні ретельно оцінювати справжню вартість активів на основі принципу обачності.

З огляду на динамічний характер банківської ліквідності, її неможливо точно виміряти за допомогою фінансових показників, але ефективне управління ліквідністю вимагає принаймні загального розуміння майбутніх тенденцій ліквідності та зв’язку між попитом і пропозицією ліквідності.

Потреби в ліквідності є наслідком зняття або виплати коштів з рахунку клієнта і пов’язані з наданням позик, погашенням боргів за банківським кредитом, податками, заробітною платою тощо.

Однак необхідно пам'ятати, що джерелами забезпечення ліквідністю є вільні кошти клієнтів, погашення кредитів клієнтів, доходи від недепозитних послуг тощо.

Інший підхід до визначення прогнозованої майбутньої вартості кредитів та депозитів полягає у визначенні компонентів кількох факторів, які разом визначають майбутні тенденції інвестицій і ресурсів.

Трендовий компонент – це середній темп зростання (зменшення) кредитів (депозитів) за значний період часу (10 років і більше), виходячи з планового періоду ліквідності (місяців або тижнів).

Сезонна складова – це різниця між річними середньотижневими (місячними) кредитами та депозитами та базовим тижнем (що

місячним). Ця складова відображає середню зміну кредитів (депозитів) під впливом сезонних факторів.

Циклічні складові – залежно від економічної ситуації прогнози складаються на основі поточної економічної ситуації порівняно з попереднім роком, а остаточний циклічний компонент відповідно коригується для прогнозування періодів кредитної та депозитної програм.

Загальноприйнято вважати, що основною метою комерційної банківської діяльності є максимізація прибутку, що визначається природою банків як комерційних організацій.

Насправді це цілком природно, тому що коли ви вкладаєте гроші (мова йде про акціонерів банку, це великі гроші), ваша мета - стабільний дохід, і чим більше, тим краще. Клієнти банку також зацікавлені в прибутковості, оскільки фінансова успішність установи, з якою вони працюють, говорить про надійність і стабільність. Весь персонал банку, від вищих менеджерів до молодших економістів, зацікавлений у прибутках.

Але якщо мета полягає лише в максимізації прибутку, то це часто трактується як отримання більших прибутків і скорочення витрат, тобто немає необхідності витрачатися на збільшення резервів, удосконалення технічного оснащення, навчання персоналу, розробку бюджетної продукції. Область

доходу на даний момент, але перспективне майбутнє тощо. У цьому сенсі ця мета не спрямована на довгострокове функціонування банку. Тому метою розумного фінансового менеджменту має бути не отримання максимального поточного прибутку будь-якою ціною, а максимізація вартості банку, включаючи отримання довгострокових прибутків, збільшення обсягу банківського бізнесу, мінімізацію ризиків і підвищення доходів., підвищення ринкової ціни та стабільні дивіденди на акції банку [41].

Кожен комерційний банк самостійно обирає прийоми і методи управління. Але необхідною умовою для всіх учасників є відповідність фінансового менеджменту загальній концепції розвитку банківської справи.

Особливістю сучасної банківської системи є відсутність єдиної технології управління економічними процесами. В умовах нестабільності фінансового ринку та гострої конкуренції в банківському секторі кожен банк розробив власний кодекс поведінки. Економічна ситуація, що постійно змінюється, вимагає від банків постійного коригування та вдосконалення методів управління прибутковістю, а також підвищення ролі та значення банківського фінансового менеджменту.

Водночас фінансовий менеджмент банку має свої особливості, пов’язані з конкретними обставинами діяльності банку. На відміну від підприємств, основною діяльністю яких є виробництво товарів, надання послуг і торгівля, банки є фінансово-кредитними установами, основна діяльність яких зосереджена на фінансових ринках. Якщо для підприємств фінансовий бізнес є необхідною частиною ефективного управління основною виробничою діяльністю, то для банків фінансовий бізнес є змістом основної виробничої діяльності та сутністю менеджменту є власне фінансовий менеджмент.

Крім вищесказаного, можна виділити наступні галузеві характеристики банківського управління прибутковістю:

- об'єктивна необхідність управління відповідними фінансовими ресурсами;

- посилення державного регулювання банківської діяльності;

- широкий спектр діяльності, що визначається операціями банку на багатьох фінансових ринках;

- знаходиться в прямій залежності не тільки від кон'юнктури чи стану ринку банківських послуг, а й від стану національної економіки, а в окремих випадках і від стану світової економіки;

- під час діяльності існує вищий рівень потенційного ризику.

Тому поняття «управління прибутковістю банку» є значно ширшим за «управління прибутковістю підприємства». Можна сказати, що, з одного боку, управління прибутковістю банку є фактично управлінням його бізнесом, а з іншого боку, воно є частиною взаємозалежного процесу, в якому можна розрізнити управління ліквідністю банку, управління фінансовими ризиками банку, управління прибутковістю банку та ефективністю виконання всіх видів банківських операцій [11].

3.2 Напрями вдосконалення управління ліквідністю банку

Для українських банківських установ питання ефективного управління ліквідністю є одним із найактуальніших в сучасних умовах. Такі фактори, як недостатня кількість платоспроможних позичальників та відсутність довіри населення до банківської системи, є надзвичайно складним завданням для українських банків. Стан ліквідності комерційного банку в основному залежить від таких якісних факторів, як структура та стабільність ресурсної бази, структура та якість портфеля активів тощо. Хоча ризик ліквідності може виникати внаслідок активних операцій, більшість проблем з ліквідністю виникають поза банком і пов’язані з клієнтами. Ризик ліквідності клієнта трансформується в ризик ліквідності банку.

Фактори, що сприяють проблемам з ліквідністю, включають зниження довіри до банківської системи, збільшення проблемних кредитів у портфелях банків, обмеження спроможності залучати зовнішні позики, відсутність

належного погашення боргу позичальниками та заміни недоінвестованих кредитів. .

Сильний вплив на ліквідність банківської системи мають зовнішній і внутрішній борг, рівень інвестицій, динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості, законодавча база захисту кредиторів.

Варто зазначити, що одним із найважливіших зовнішніх чинників впливу на ліквідність банків є політика Національного банку України, яка реалізується через систему державного нагляду та регулювання банківської діяльності. З метою регулювання ліквідності банків НБУ з урахуванням поточного стану грошово-кредитного ринку вживає таких заходів:

- з рефінансування (постійна лінія рефінансування за кредитами овернайт, кредити рефінансування для банків);

– репо (прямого репо, зворотного репо);

– мають власні боргові зобов'язання (депозитний сертифікат овернайт до 90 днів);

– облігації з урядом України.

Для адаптації банківських фінансових установ до нових нормативних вимог до рівня ліквідності необхідно:

- дотримання нових нормативів ліквідності;

- оцінити вплив нових коефіцієнтів ліквідності на прибутковість і зрозуміти, як їх можна інтегрувати в ключові бізнес-процеси банку;

- розробити нову стратегію збалансування частки високоліквідних активів у структурі активів банку;

- ввести різні відсоткові ставки для короткострокових і довгострокових інвестицій, щоб швидко вплинути на зміни в структурі і доходах;

- удосконалення депозитної політики банків у контексті стимулювання довгострокових депозитів фізичних осіб;

- оцінити стратегію ліквідності банку та адаптувати її до нових вимог;

- визначити систему показників моніторингу рівня ліквідності відповідно до нових вимог;

- обрати інструменти оцінки ризику ліквідності (стрес-тестування);

- прогнозувати рух грошових коштів.

Крім того, на мікроекономічному рівні потребують вдосконалення системи аналізу ліквідності банків, зокрема:

- підвищення ролі аналізу факторів, що впливають на ліквідність банків, удосконалення сценарного аналізу для включення, окрім сценаріїв, що охоплюють стандартні та більш несприятливі ринкові умови, індикаторів для розробки оцінок сценаріїв управління ліквідністю в умовах загальноекономічної кризи та власних банків умови ліквідності з урахуванням специфіки його діяльності;

- переглянути методику оцінки запасів ліквідних активів, яка має бути зосереджена на аналізі ліквідності власного портфеля цінних паперів;

- підвищити ефективність аналізу потенційних джерел поповнення ліквідності, включаючи моніторинг потенційних джерел поповнення та розробку планів використання того чи іншого джерела поповнення ліквідності;

- модифікувати метод встановлення лімітів розриву ліквідності з метою зменшення або збільшення цих лімітів у відповідних випадках та збільшення частоти перегляду розміру цих лімітів;

- розробити процедури фінансування активних банківських операцій в умовах кризи;

- удосконалити інформаційну політику банку та ін [34].

Тому ліквідність є однією з найважливіших якісних характеристик банківської діяльності, що свідчить про надійність і стабільність його діяльності. Впровадження та дотримання загальноприйнятих у світовому фінансовому секторі стандартів ліквідності сприятиме наближенню вітчизняного банківського регулювання до європейських стандартів, покращить конкурентоспроможність та привабливість вітчизняних банків для іноземних інвесторів, покращить системи управління ліквідністю банків та посилить загальну ефективність українського банківська система.

Як регулятор грошового обігу, посередник накопичення і перерозподілу валютних ресурсів банки мають велике значення для розвитку економіки в будь-який період розвитку країни.

Ефективна робота банківської структури потребує оптимізації структури доходів та підвищення ліквідності банку, на що впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Вплив НБУ окремо зазначено як зовнішній вплив. З метою зменшення операційних ризиків національні органи влади можуть вводити обмеження на діяльність певних типів комерційних банків або певні види активних операцій, зокрема на право банків безпосередньо володіти нерухомістю через високий рівень ризику та низьку ліквідність у ній. . Найбільш популярними методами впливу є облікова (дисконтна) політика, операції на відкритому ринку, зміна нормативів обов'язкових резервів банків. НБУ вживає заходів захисту від існуючих (загрозливих для банку) ситуацій, які можуть призвести до неплатоспроможності, збитків і банкрутства. Тобто за допомогою цих заходів банки та їхні клієнти захищені від можливих наслідків фінансових ускладнень. Отже, встановлення стабільності банківської системи безпосередньо залежить від заходів НБУ, основною метою яких є забезпечення високого рівня економіки.

З іншого боку, запроваджені НБУ обмеження нечітко впливають на діяльність комерційних банків, а відтак і на фінансовий сектор економіки, оскільки банки виступають регуляторами грошового обігу та посередниками акумуляції та перерозподілу грошових ресурсів. Наразі деякі банки повністю закрилися, зменшилася кількість депозитів, почали рости ставки за кредитами, зросла велика кількість проблемних активів. Вищезазначені аспекти вимагають від банків підвищення ефективності своєї діяльності та вдосконалення методів забезпечення фінансової стабільності шляхом більш повного використання банківських інструментів і послуг. Шляхи підвищення прибутковості банку показані на рисунку 3.1 [27].

Рисунок 3.1 Шляхи підвищення прибутковості банків

Одним із найважливіших і складних завдань, які стоять перед керівництвом банку у сфері фінансової діяльності, є збалансування прибутковості та ризику, знаходження їх оптимального співвідношення. Критерієм оптимальності в даному випадку є мета діяльності комерційного банку, що виражається у максимізації ринкової вартості акцій (збільшенні акціонерної вартості).

Оскільки прибуток є одним із найважливіших показників фінансової діяльності банку та є матеріальною основою для подальшого функціонування та визначення ринкового рейтингу банку, його підтримання на достатньому рівні необхідно банківським установам для залучення нового капіталу, що дозволяє збільшити обсяги Покращувати якість послуг, що надаються, стимулювати операційні вдосконалення, скорочення витрат і розвиток банківських технологій. Прибутки банків формуються за рахунок доходів,

отриманих від здійснення різних видів господарської діяльності, найбільшу частину яких складають процентні доходи. Процентний дохід разом із комісією банку та іншими доходами становить загальний дохід, який дорівнює прибутку банківської установи до оподаткування за вирахуванням загальних витрат. Отже, для збільшення обсягу прибутку банку необхідно спрямувати діяльність у двох пріоритетних напрямках, перше – збільшення процентних і комісійних доходів, а інше – зменшення процентних і комісійних витрат. Деякі експерти вважають, що для підвищення рентабельності капіталу банку необхідно збільшити рентабельність його активів і зменшити частку банку в статутному капіталі.

У банківському бізнесі українських банків сьогодні керуюча агенція використовує наступні напрямки підвищення прибутковості активів:

• процентна ставка активних відносин зростає, процентна ставка позикових коштів знижується;

• збільшення відношення власних коштів банку до загальних коштів (показник платоспроможності);

• зменшення відношення власних коштів до залучених.

У загальному вигляді методи підвищення ефективності формування та розподілу банківського прибутку передбачають заходи щодо збільшення процентних, комісійних і непроцентних доходів банків, зниження банківської комісії за рахунок залучення більш дешевих ресурсів і збільшення витрат банків. Частка дохідних активів у загальних активах банку, сума збільшеного власного капіталу, наприклад, шляхом капіталізації дивідендів, і ефективне управління співвідношенням прибутку до ризику [42].

3.3 Зарубіжний досвід управління ліквідністю та можливості його застосування в Україні

Управління ліквідністю є необхідною умовою довіри до національної банківської системи. Проблеми з ліквідністю виникають не лише на рівні

банків. Оскільки дефіцит ліквідності банківської установи може відображатися на всій системі, майже всі країни надають великого значення управлінню ліквідністю.

У більшості країн світу немає єдиної метрики для оцінки ліквідності банків. Усі показники та методи управління ліквідністю залежать від банку. У зарубіжній практиці за ліквідністю всі активи поділяються на:

- Первинні резерви, включаючи готівку та кошти на поточному рахунку центрального банку;

- вторинні резерви, що складаються з високоліквідних цінних паперів на продаж, у разі відсутності ліквідних активів ці активи доповнюють первинний резерв;

- Кредити та інші цінні папери, які є менш ліквідними, ніж перші два класи активів.

Для ефективного управління ліквідністю зарубіжна практика висуває певні вимоги до структури активів. Оптимальними для забезпечення стабільності, ліквідності та платоспроможності банків у різних країнах вважаються такі нормативи окремих видів активів.

1) Сполучені Штати Америки:

– первинний резерв (по депозитах) – не менше 5–10%;

– первинні та вторинні запаси (по депозитам) – не менше 10-15%;

- кредити (пов'язані з активами) - до 65%;

2) Японія:

- ліквідні активи, пов'язані з депозитами (первинні та вторинні резерви) - 30%;

3) Франція:

- відношення ліквідних активів (активів до погашення протягом наступних 30 днів) до зобов'язань підлягають погашенню протягом наступних 30 днів - 100%;

- Співвідношення суми активів, депонованих на 3 місяці, до депозиту, строкового вкладу та інших ресурсів, що повертаються на 3 місяці, - не менше 60%

На основі управління ліквідністю, що відповідає певній частці зовнішніх активів і зобов'язань, для ліквідності окремих статей активів прийнято метод надання гарантій за окремими зобов'язаннями відповідно до кінцевого терміну.

У деяких розвинених країнах, наприклад у Сполучених Штатах, управління ризиками базується на виявленні недостатньої ліквідності або надлишку. Для цього загальні активи за період порівнюються із загальними зобов’язаннями за той самий період, а дефіцит або надлишок ліквідності визначається за періодом і кумулятивним підсумком. Наступним кроком аналізу є порівняння дефіциту або надлишку з пороговими рівнями, встановленими банком. Іншими словами, це аналіз прогалин, який використовують українські комерційні банки для управління ризиком ліквідності.

Враховуючи те, що метод коефіцієнтів є одним із основних методів управління ліквідністю в комерційних банках, він використовується не тільки банками в цілях регулювання, а й центральними банками у формі обов'язкових економічних нормативів. Візьмемо закордонний досвід і використаємо коефіцієнти в управлінні ліквідністю.

Цей підхід передбачає встановлення певних чисельних співвідношень активів і пасивів у балансі. У деяких країнах ці коефіцієнти встановлюються центральним банком, а в інших — комерційними банками. В інших країнах регулюючі органи або не встановлюють обов’язкові рівні для цих показників, наприклад у Сполучених Штатах, або встановлюють лише кілька показників, наприклад у Франції, Японії, Великобританії та Німеччині [30].

У таблиці представлені системи показників ліквідності деяких країн світу, систематизовані за допомогою пояснень та деяких літературних джерел 3.1

Таблиця 3.1

Нормативи ліквідності банків, що застосовуються в окремих країнах світу

Країна	Показник	Розрахунок показника	Нормативне значення
Франція	Норматив ліквід-ності	Співвідношення активів, розміщених терміном до 3 місяців, та депозитів до запитання, строкових депозитів та інших коштів, залучених на 3 місяці.	Щоквартально > 60
Великобританія	Норматив ліквід-ності	Співвідношення готівкових коштів, залишків на рахунку Ностро, депозитів до запитання і терміном на один день, цінних паперів та придатних до переобліку векселів та залучених коштів.	Щомісячно > 12,5
Японія	Норматив ліквід-ності	Співвідношення суми коштів на коррахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів і загальної суми залучених депозитів.	> 30
Німеччина	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення короткострокових і середньострокових вкладень (до 4 років) та залучених ресурсів до 4 років і ощадних вкладів.	Щомісячно 100
	Норматив довгострокової ліквід-ності	Співвідношення довгострокових активів терміном розміщення понад 4 років та залучених коштів терміном понад 4 років.	Щомісячно 100

Банківські установи в деяких країнах не обмежуються моніторингом показників ліквідності, але можуть також розраховувати інші показники ліквідності на балансі банку за потреби. Наприклад, у Великій Британії коефіцієнти ліквідності, розраховані комерційними банками, не зобов'язані надавати звітність для аналізу та моніторингу їх діяльності. Розраховується на основі розподілу активів і відношення боргів протягом 1 місяця та протягом 6 місяців до загальної суми активів і зобов’язань.

Варто зазначити, що центральний банк Франції не встановлює однакові коефіцієнти для всіх установ. Кожен банк у конкретній ситуації може задовольнитися розрахованим коефіцієнтом і лише за необхідності відповідним чином впливати на інші установи.

У США дуже цікавий досвід оцінки ліквідності комерційних банків. Федеральна резервна система не вимагає від комерційних банків суворого дотримання встановлених законом стандартів ліквідності. Одним із завдань, яке стоїть перед керівництвом банківсько-фінансових установ, є створення та підтримка системи показників ліквідності.

Наразі практика США не передбачає обов'язкової формули оцінки ліквідності окремих банків. При аналізі ліквідності його підхід змінюється залежно від ринку, на якому працює банк, типу або типів комерційного банку, а також змісту та типу банківських продуктів і послуг.

У країнах з розвинутою ринковою економікою концепція «високоприбуткового банківського бізнесу» базується на трьох «китах» [25]:

I) максимізація доходу (від кредитування та торгівлі цінними паперами, а також підтримка гнучкої структури активів, яка адаптується до змін процентних ставок);

II) Мінімізація витрат (шляхом оптимізації структури зобов'язань, зменшення збитків за непрацюючими кредитами та суворого контролю витрат на управління;

III) Грамотне та ефективне управління.

Виходячи з цієї концепції, цей зарубіжний досвід можна застосувати до українських банків для підвищення прибутковості їх діяльності. У зв'язку з цим можна запропонувати основні напрями зростання прибутковості комерційного банку:

1. Зростання частки доходних активів у загальних активах.

2. Розумне та ефективне розподілення коштів банку для забезпечення фінансової стабільності банку.

3. Фінансове планування як один із резервів збільшення прибутку та його раціонального використання. Банки понесли багато витрат через неузгоджені дії між різними підрозділами.

4. Для отримання вищого доходу, окрім специфічних факторів, що визначають розмір процентів за активними операціями (облікова процентна

ставка, рівень інфляції, термін позики, характер цінних паперів тощо), банки також повинні враховувати потреби кредитного ринку та потреб конкуруючих банків та інших фінансових установ, а також ставок кредитних установ.

5. Збільшення власних коштів банку, що сприятиме зростанню ресурсної бази банку, а також є однією з передумов залучення іноземного капіталу.

6. Систематичне та всебічне вивчення кредитного ризику та заходи щодо зниження кредитного ризику.

7. Створення адекватних страхових запасів та резерви.

Успішне управління всіма цими напрямками сприятиме підвищенню прибутковості вітчизняних комерційних банків, тим самим підвищуючи ефективність їх діяльності. Організація та реалізація зазначених заходів має здійснюватися системно та комплексно.